

Makale Gönderim Tarihi:18.12.2015

Makale Kabul Tarihi:14.06.2016

Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması

Yrd. Doç. Dr. Meral GEZİCİ YALÇIN*

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bolu / Türkiye

Öğr. Gör. Ahmet Yasin ŞENYURT

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bolu / Türkiye

Arş. Gör. Bedirhan GÜLTEPE

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bolu / Türkiye

Prof. Dr. Hamit COŞKUN

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Bolu / Türkiye

Öz

Bu çalışmanın amacı *Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği*'nin (*Moral Disengagement Scale*) Türkçe uyarlamasını yapmak ve psikometrik özelliklerini incelemektir. Bu amaçla Bandura ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen ölçek, 285 üniversite öğrencisine (194 kadın, 91 erkek) uygulanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliği, Cronbach alfa katsayısı ve iki-yarım güvenilirliği ile hesaplanmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun orijinal ölçek gibi

* Sorumlu Yazar.

Tel: +90 374 254 10 00/1315

E-posta: meralgezici@gmail.com

tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu ve uyum göstergelerinin yeterli düzeyde olduğu bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .86 ve iki-yarım güvenilirliği .78'dir. Ölçeğin ayrılık geçerliğini sınamak için sosyal beğenirlik ölçeği, ölçüt geçerliğini test etmek için ise saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. *Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği*'nin, saldırganlıkla orta düzeyde ilişkili olduğu ($r=.33$) ancak sosyal beğenirlikle anlamlı ölçüde ilişkili olmadığı ($r=.03$) bulunmuştur. Ölçeğin psikometrik özelliklerinin yeterli düzeyde olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlâkî uzaklaşma ölçeği; Geçerlik; Güvenirlik; Saldırganlık; Sosyal beğenirlik.

Turkish Adaptation of Moral Disengagement Scale

Abstract

The aim of this study was to adapt the *Moral Disengagement Scale* to Turkish, and to examine its psychometric properties. For this purpose, *Moral Disengagement Scale* developed by Bandura and colleagues (1996) was hand out to 285 university students (194 women, 91 men). To determine construct validity, confirmatory factor analysis was performed. The reliability of the scale was calculated by using Cronbach's alpha coefficient and split-half reliability. It was found that the translated scale has a single factor structure as the original scale and this single structure was confirmed by the good fit indices. Cronbach's Alpha coefficient of the scale was .86 and split-half reliability was .78. To test discriminant validity, social desirability scale was used, but no significant relationship between social desirability and moral disengagement ($r=.03$) was found. In addition, criterion validity was obtained by testing the relationship between moral disengagement and aggression. It was found that there is a moderate relationship between aggression and moral disengagement ($r=.33$). As a result, the *Moral Disengagement Scale* has satisfactory psychometric properties, and can be used in various settings.

Keywords: Moral disengagement scale; Validity; Reliability; Aggression; Social desirability.

Extended Summary

Purpose

Making distinction between bad and good ones starts at early childhood. Even infants tend to approach good toys and avoid bad toys (Hamlin and Wynn, 2011; Hamlin, Wynn and Bloom, 2007, 2010). Such approach and avoidance are reinforced through socialization processes (Janoff-Bulman, Sheikh and Hepp, 2009). Parents teach “shoulds and shouldn’ts” to children (Sheikh and Janoff-Bulman, 2013). For instance, they prescribe helping others, while they proscribe aggressive behaviors. Because of this socialization processes, people experience some kind of aversive emotions such as guilt and shame, when they involve in acts that are not concurring with societal expectations (e.g., Sheikh and Janoff-Bulman, 2010b). However, people may behave in different ways to get rid of negative consequences. In this context, moral disengagement serves to regulate oneself, when disturbing feelings and cognitions occur.

Bandura (1986, 1999, 2001, 2002) described moral disengagement as a process of self-regulation, which leads one individual to be freed from negative emotions and cognitions that raised due to an immoral act. An immoral act of a person could become an acceptable act through moral disengagement. There are eight different mechanisms of moral disengagement; moral justification, euphemistic language, advantageous comparison, displacement of responsibility, diffusion of responsibility, distorting consequences, attribution of blame, and dehumanisation.

Moral Disengagement Scale by Bandura, Barbaranelli, Caprara and Pastorelli (1996) was intended to measure those eight mechanisms mentioned above. For instance, physical mutilation, destructive acts, verbal abuse, infidelity, and theft are taken place in this scale. Psychometric analysis of the scale was conducted with data collected from primary and high school students. The scale represented one single dimension that accounted for 16.2% of variance and .88 of internal reliability. Later, the validity and reliability of the scale were tested in different studies (Bandura, Caprara, Barbaranelli, Pastorelli and Regalia, 2001; Caprara, Barbaranelli and Zimbardo, 1996; Paciello, Fida, Tramontano, Lupinetti and Caprara, 2008). These studies reported that reliability coefficient ranged from .89 to .91. Adult version of the scale has also yielded one dimension (Detert, Treviño and Sweitzer, 2008).

In sum, *Moral Disengagement Scale* was used in different populations in the literature. However, psychometric properties of the scale were not examined in a Turkish sample. Therefore, the aim of this study was to investigate the psychometrical properties of *Moral Disengagement Scale*. Especially, this scale can be used for the investigation of underlying mechanisms of violence in different contexts (i.e., violence towards women). Whereas a positive correlation between moral disengagement and aggression was found, a negative correlation between moral disengagement and prosocial behaviour was obtained (Bandura et al., 1996). In addition, a number of studies showed that moral disengagement was positively correlated with aggression (e.g., Bandura, 1991; Caprara et al., 2013; Fontaine, Fida, Paciello, Tisak and

Caprara, 2014; Gini, 2006; Paciello et al., 2008). Moreover, social desirability is another concern, since the results could be affected by social desirability bias.

Method

A total of 285 university students (194 women, 91 men) participated in this study for an extra course credit. Ages of subjects ranged from 18 to 35 ($M=21.98$, $SD=3.10$). The original version of *Moral Disengagement Scale* was developed by Bandura and colleagues (1996) in children and teenager samples. This initial scale revealed one factor construct that covered eight mechanisms, and its reliability coefficient was .82. In this study, the scale was adapted for university students and items were reworded to some extent. The scale was translated from English to Turkish, and then, from Turkish to English. The scale was modified from 3 points to 5 points Likert type ranged from 1 (totally disagree) to 5 (totally agree). The participants filled out the scale either before class hours or online. At the onset of study, the researchers gave general information about the study and filling out the whole scale was taken approximately 10 minutes.

Results

Face validity was assessed by the two independent judges who evaluated to what extent items represented the construct of moral disengagement. The inter-rater variability was .56. The scale was hand out to a total of 285 participants. Confirmatory factor analysis showed that fit indices of the scale were at satisfactory levels (e.g., $\chi^2/df=2.31$, $RMSEA=.06$, $RMR=.10$).

Criterion validity was tested by using two-item scale of aggression. It was found that moral disengagement scores were positively correlated with aggression scores ($r=.33, p<.001$). In addition, discriminant validity of the scale was tested by comparing social desirability scale. However, there was no significant correlation between these two constructs ($r=.09, p>.88$). The internal reliability of the scale was .86. The half-split reliability was calculated by correlation between first 13 items and last 13 items, the result was .78, as well.

Discussion

In general, the validity and reliability indices of *Moral Disengagement Scale* are at satisfactory levels. These indices are in line with those reported by Bandura and others (1996). One of the most important contributions of the present study was that the scale was adapted into young adults. However, some items are prone to be examined in the future. Items 1, 3, 22 should be revised in the future.

Conclusion

The Turkish version of the scale is a valid and reliable measure of moral disengagement. In the future, the scale can be used in the context of morality and aggression research, especially investigation of violence against women.

Giriş

İnsanlar, iyiyi ve kötüyü bebeklik gibi erken bir dönemde birbirinden ayırt etmektedir. Yeni doğan bebekler, kötü davrananlardan uzaklaşmak isterken iyi davrananlara yaklaşmayı tercih etmektedir (Hamlin ve Wynn, 2011; Hamlin, Wynn ve Bloom, 2007, 2010). Kötü olandan uzaklaşma ve iyiye yaklaşma, sosyalleşme süreci içinde pekiştirilmektedir (Janoff-Bulman, Sheikh ve Hepp, 2009). Özellikle ebeveynler, çocuklarına neyin iyi, neyin kötü olduğunu, başka bir ifadeyle, neyi yapabileceklerini ve neyi yapamayacaklarını (“shoulds and should nots” kavramsallaştırma için açıklamaktadır (Sheikh ve Janoff-Bulman, 2010a, 2013). Meselâ, başkalarına yardım etmek teşvik edilirken, başkalarına zarar vermek (meselâ saldırganlık) yasaklanmaktadır. Bireyler, bu nedenle, ahlâklı olmak için çaba sarf ederken ahlâk dışı davranıştan ve onun sonuçlarından kaçınmaktadır. Çünkü, ahlâklı davranış bütün kültürlerde teşvik edilirken ahlâk dışı davranış cezalandırılmaktadır (örn., Haidt ve Kesebir, 2010; Haidt, Koller, Dias, 1993). Ahlâk dışı davranış sergileyen birey suçluluk ve utanç gibi oldukça rahatsız edici duygular hissetmektedir (örn., Sheikh ve Janoff-Bulman, 2010b). Ancak, insanlar bu duyguların yarattığı olumsuz durumdan kurtulmak için farklı yöntemlere başvurmaktadır. Ahlâk dışı davranan kişinin bu olumsuz duygulardan kurtulmasının yollarından biri *ahlâkî uzaklaşma*dır (moral disengagement).

Bandura'nın (1986, 1999, 2001, 2002) tanımladığı ahlâkî uzaklaşma kavramı, ahlâk dışı davranan bireyin sosyal-bilişsel olarak kendini-düzenleme (self-regulation) sürecini ifade etmektedir. Buna göre,

bireyler ahlâk dışı bir davranış sergilediğinde olumsuz duygular ve düşünceler yaşamamak için ahlâk dışı davranışlarını haklı çıkarmakta, başka bir ifadeyle, meşrulaştırmaktadır. Ahlâkî uzaklaşma, bireyin meselâ saldırgan davranışının ortaya çıkarabileceği, psikolojik olarak rahatsız edici duygulardan (örn. utanç ve suçluluk) ve düşüncelerden (örn. bilişsel çelişki) *kurtulmasını* sağlayan bir kendini-düzenlemedir. Zarar verici saldırgan davranışlar ve ahlâkî olmayan eylemler, bu sayede birey açısından kabul edilebilir hâle gelmektedir.

Ahlâkî uzaklaşmanın sekiz farklı mekanizması bulunmaktadır (Bandura vd., 1996). Bunlar: Meşrulaştırma (örn. "Belirli bir amaç için dövmenin ya da yalan söylemenin bir sakıncası yoktur."), olumsuz davranışı olumlu etiketleme (örn. "Tokatlamak şakalaşmaktır."), olumsuz davranışı kıyaslama (örn. "Birine dayak atmak eşyaya zarar vermekten daha kötü değildir."), sorumluluğu üstlenmeme (örn. "Herkes küfrediyor."), sorumluluğu yayma (örn. "Etrafa zarar veren başkaları varsa bir kişi suçlanamaz."), sonuçları çarpıtma (örn. "Alay edilmek bir kişiyi gerçekten incitmez."), insandışılaştırma (örn. "Bazı kişiler hayvan gibi muamele görmeyi hak eder.") ve suçu mağdura yüklemidir (örn. "Kötü muamele gören kişiler bunu hak edecek bir şey yapmıştır."). Bu sekiz mekanizma, davranış, sorumluluk, mağdur, ve sonuçlar olmak üzere dört noktada işlev görmektedir. Meselâ insandışılaştırma ve suçu mağdura yükleme, mağduru odağa alan ahlâkî uzaklaşma mekanizmalarıdır.

Farklı yaş grupları için uyarlamaları yapılmış olan *Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği*'nin bugüne kadar Türkçeye uyarlamasının yapılmadığı

görülmüştür. Ayrıca, Türkiye’de ahlâkî uzaklaşma ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla, bu araştırmanın amacı, *Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği*’nin Türkçeye kazandırılması, Türk örnekleminde geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasının gerçekleştirilmesidir. Ölçek, özellikle saldırgan davranışın (meselâ kadına yönelik şiddet) altında yatan sosyal psikolojik süreçlerin incelendiği araştırmalarda, saldırganlığa neden olan sosyo-bilişsel mekanizmaları ortaya çıkarmak için kullanılabilir. Nitekim, ahlâkî uzaklaşma yatkınlığı, saldırganlık ile pozitif, yardımseverlik ile negatif ilişki göstermektedir (Bandura vd., 1996). Ahlâkî uzaklaşmanın saldırgan davranışlarla ilişkisi birçok çalışma ile ortaya konulmuştur. (örn., Bandura, 1991; Bandura vd., 1996; Caprara vd., 2013; Fontaine, Fida, Paciello, Tisak ve Caprara, 2014; Gini, 2006; Paciello vd., 2008). Ölçeğin sosyal beğenirlikten ne kadar arınık olduğu bu çalışmada incelenen önemli konulardan biridir. Ölçeğin ayırt edici veya ayrılık geçerliğinin ayrıca sosyal beğenirlik açısından incelenmesi bu araştırmanın alanyazına yaptığı önemli bir katkıdır.

Yöntem

Örnekleme

Araştırmanın örneklemini 285 üniversite öğrencisi (194 kadın, 91 erkek) oluşturmuştur. Ölçek, kâğıt-kalem formatında sınıf ortamında (N=187) ve çevrimiçi (N=98) olarak uygulanmıştır. Bu iki uygulama arasında ölçekten alınan puanlar açısından bir fark bulunmamaktadır, $t(283)=.52$, $p=.60$. Katılımcıların yaşları 18 ile 35 arasında değişmektedir (Ort.=21.98; ss=3.10). Örneklemin %95’i bekârdır (N=272). Ka-

tılımcıların çoğu, hayatının büyük bölümünü büyükşehirde (%40) ve şehirde (%31) geçirdiğini belirtirken, %4'ü köyde geçirdiğini belirtmiştir.

Ölçeğin bütün örneklem için ortalaması 37.35'tir (ss=16.98). Yapılan analizler ölçekten alınan puanların normal dağılım gösterdiğini işaret etmektedir. Basıklık değeri .85 (ss=.14), sivrilik değeri ise 1.33'tür (ss=.29).

Bandura ve arkadaşları (1996) erkeklerin kadınlara göre daha fazla ahlâkî uzaklaşma eğilimine sâhip olduğunu göstermiştir. Bu çalışmada kadın katılımcıların sayısının fazla olması da cinsiyetler arasında ahlâkî uzaklaşma açısından bir fark olup olmadığını test etmeyi gerektirmiştir. Levene test, erkek ve kadınların ölçekten aldıkları puanların varyanslarının eşit olduğunu göstermektedir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu: Araştırmada ilk olarak demografik bilgi formu ile katılımcıların yaşı, cinsiyeti, bölümü ve en çok yaşadığı yer hakkında bilgiler toplanmıştır.

Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği: Bandura ve arkadaşları (1996) tarafından geliştirilen Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği, bireyin ahlâkî uzaklaşma yöntemlerine ne derece başvurduğunu ölçmektedir. Ahlâkî uzaklaşma eğilimi güçlü olan bireyler, Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği'nden yüksek puan almaktadır. Ölçek, ahlâkî olmayan davranışları haklı çıkarmayı sağlayan sekiz sosyo-bilişsel mekanizmayı ölçmektedir. Bu mekanizmalar: Meşrulaştırma (1, 9, 17, 25), olumsuz davranışı olumlu etiket-

leme (2, 10, 18, 26), olumsuz davranışı kıyaslama (3, 11, 19, 27), sorumluluğu yayma (4, 12, 20, 28), sorumluluğu üstlenmeme (5, 13, 21, 29), sonuçları çarpıtma (6, 14, 22, 30), insandışılaştırma (7, 15, 23, 31) ve suçu mağdura yüklemidir (8, 16, 24, 32). Ölçekte fiziksel yaralama, zarar verici eylemler, sözlü taciz, aldatma ve hırsızlık gibi davranışlar yer almaktadır. Ölçeğin psikometrik analizleri ilköğretim ve lise öğrencilerinden toplanan verilerle gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin orijinali üçlü derecelendirmeye çocuklara ve ergenlere uygulanmıştır. Ölçek, 32 maddeden oluşmaktadır. Orjinal çalışmada ölçek sekiz sosyo-bilişsel mekanizmayı temel alsa da faktör analizi sonuçları ölçeğin tek boyutlu bir yapıya sâhip olduğunu göstermiştir. Tek faktörlü bir yapıya sâhip olan ölçek, varyansın %16.2'sini açıklamaktadır ve .82 güvenirlik katsayısına (Cronbach Alpha) sâhiptir. Daha sonra yapılan çalışmalarla ölçeğin yapı geçerliği test edilmiştir (Bandura, Caprara, Barbaranelli, Pastorelli ve Regalia, 2001; Caprara Barbaranelli ve Zimbardo, 1996; Paciello, Fida, Tramontano, Lupinetti ve Caprara, 2008). Bu çalışmalarda bulunan iç tutarlık katsayısı .89 ile .91 arasındadır. Ölçeğin maddeleri Amerikalı yetişkinlere uyarlanmış, toplam 24 madde ile yetişkinlerin ahlâkî uzaklaşma eğilimi ölçülmüştür (Detert, Treviño ve Sweitzer, 2008). Ölçeğin yetişkin versiyonu da tek faktörlü yapı göstermiştir. Aynı şekilde, ölçek Amerika Birleşik Devletleri'nde azınlıklara uygulanmış ve orijinal çalışmadakine benzer bir şekilde tek faktörlü yapı elde edilmiştir (Pelton, Gound, Forehand ve Brody, 2004). Her iki çalışmada da ölçeğin güvenirlik katayısı .80'nin üzerinde bulunmuştur. Azınlıklara uyarlanan ölçek, varyansın %5'ini açıklamıştır.

Sosyal Beğenirlik Ölçeği: Stöber (2001) tarafından geliştirilen Sosyal Beğenirlik Ölçeği 5'li likert tipi bir ölçektir ve 17 maddeden oluşmaktadır ($\alpha=.78$). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması, Coşkun, Durak ve Elgin (2008) tarafından yapılmıştır ($\alpha=.73$). Bu çalışmada bulunan güvenilirlik ise .66'dır.

Saldırganlık Ölçümü: Saldırganlık, Caprara ve arkadaşlarından (2014) uyarlanan iki madde ile ölçülmüştür. Bu iki madde ile bireyin geçmişte şiddete başvurup vurmadığı ölçülmektedir: “*Şimdiye kadar gruplar ya da bireyler arasında çıkan herhangi bir kavgaya katıldınız mı?*” ve “*Şimdiye kadar tartışmalarda fiziksel kuvvete başvurduğunuz oldu mu?*”. İki madde arasındaki korelasyonun yüksek düzeyde (Cohen, 1988) olduğu ($r=.57$; $p<.001$) bulunmuştur.

İşlem

Ölçek uyarlama sürecinde Hambleton ve Patsula'nın (1999) önerileri temel alınarak aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir.

Çeviri

Ölçek, psikoloji alanında uzman dört araştırmacı tarafından İngilizceden Türkçeye, daha sonra Türkçeden tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Uzmanlar arasında görüş birliği %80'dir. Ölçeğin orijinali çocuklar ve ergenlere uygulanmıştır. Ancak, bu çalışmada ölçeğin üniversite öğrencilerine uygulanması plânlanmıştır. Bundan dolayı, maddenin anlamını ve âit olduğu alt boyutu etkilemeyen değişiklikler yapılmıştır. Meselâ, “*Children do not mind being teased because it shows interest in them.*” maddesi “*Dalga geçilen kişiler buna alınmamalıdır; çünkü bu onlara karşı ilgi göstermenin bir yoludur.*” şek-

linde çevrilmiştir. Ölçekle ilgili yapılan bir başka değişiklik ise orijinal ölçekteki üçlü derecelendirme yerine beşli derecelendirmenin kullanılmasıdır. Ölçek 0 (Kesinlikle katılmıyorum) ile 4 (Kesinlikle katılıyorum) arasında değişen 5'li likert tipi ölçek üzerinde derecelendirilmiştir.

Uzman görüşüne dayalı geçerlik

Ölçek maddeleri iki bağımsız yargıcıya verilmiş ve her bir yargıcının ölçek maddelerinin ahlâkî uzaklaşmayı ne derece yansıttığını 0'dan (Hiç ölçmüyor) 10'a (Tamamen ölçüyor) kadar 11'li likert tipi ölçek üzerinde derecelendirmeleri istenmiştir. Yargıcılar arasında güvenirlik .56 olarak bulunmuştur. Ölçeğin 4. maddesi her iki yargıcıdan da düşük puan almıştır (Ort.=4.5). Diğer ölçek maddelerinin tamamı yargıcılar tarafından minimum 6.5 ortalama puan almıştır. Toplam 17 madde yargıcılardan tam puan almıştır.

Ön pilot çalışma

Maddelerin anlaşılıp anlaşılmadığını test etmek amacıyla mevcut ölçek 39 üniversite öğrencisine uygulanmıştır. Bu ilk uygulamada ölçeğin güvenirlik katsayısı .86 bulunmuştur. Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu .30'un altında olan 10 madde yeniden gözden geçirilmiştir. Esas uygulamada düzeltilmiş bu maddeler kullanılmıştır. Sınıf ortamında yapılan uygulamalarda ölçek seti ders saatlerinden önce dağıtılmıştır. Ölçek setinin cevaplandırılması yaklaşık 10 dakika sürmektedir.

Psikometrik analizler

Ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi ve Türkiye örnekleminde de tek boyutlu yapının desteklenip desteklenmediğinin ortaya çıkarılması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçüt geçerliğini test etmek amacıyla ölçek toplam puanının saldırganlık maddeleri ile ilişkisine bakılmıştır. Ayırt edici geçerlik ise ölçek toplam puanının, sosyal beğenirlik ölçeği toplam puanı ile ilişkisine bakılarak test edilmiştir. Ölçeğin güvenirliği, Cronbach Alpha katsayısı, düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu ve iki yarım güvenirlik için Guttman Split Half katsayısı kullanılarak hesaplanmıştır. Bütün istatistik hesaplamaları SPSS 21 ve AMOS 21 (IBM Corp, 2012) programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği'nin ön pilot çalışma sonrasında düzeltilen maddeleri pilot çalışmada uygulanmıştır. Pilot çalışmada aşağıdaki geçerlik ve güvenirlik analizleri gerçekleştirilmiştir.

Geçerlilik

Yapı geçerliği

Orjinal ölçeğin Türk kültüründe aynı ölçek yapısına sâhip olup olmadığını test etmek için doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi Byrne'nin (2010) önerdiği şekilde ve işlem sırasında gerçekleştirilmiştir. Öncelikle verinin normal dağılım sayıltılarını ne derece karşıladığı kontrol edilmiştir. Bunun için, ölçek maddelerinin basıklık ve yatıklık değerleri gözden geçirilmiştir ve uç değerler (outliers) test edilmiştir (Özdamar, 2004). Yapılan analiz so-

nucunda beş maddenin (11, 15, 18, 22, ve 27. maddeler) basıklık değerlerinin kesme noktası olan 3'ten büyük olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla, bu maddeler analizden çıkarılmıştır. Ayrıca, bir katılımcının uç değere sâhip olduğu gözlenmiştir, bu nedenle bu kişinin verisi de analizden çıkarılmıştır.

Birinci düzey (first-order) doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre, model uyumu kabul edilebilir sınırlar içindedir, $\chi^2(299, N=284)=858.95$, $p<.001$, $(\chi^2/df)=2.87$, $GFI=.74$, $RMSEA=.08$, $RMR=.12$). Doğrulayıcı faktör analizinde, model uyum indeksini iyileştirmek amacıyla yapılacak değişiklikler için değiştirme göstergeleri (modification indices) temel alınmıştır. Buna göre, sekiz mekanizmanın bazı maddelerinin hata kavramları arasında (1. ve 17. maddeler; 9. ve 17. maddeler; 20. ve 28. maddeler; 7. ve 23. maddeler) korelasyon parametrelerinin çizilmesinin model uyumunu artıracığı görülmüştür. Bu korelasyonların ilgili boyutun maddeleri arasında olması nedeniyle hata kavramlarının ilişkisine izin verilmiştir. Çünkü hata kavramları arasındaki korelasyonların ölçme hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir (bkz. Byren, 2010). Bu işlemden sonra model uyumu görece artmıştır. Sonuç olarak, elde edilen uyum iyiliği indeksleri ölçeğin orijinal formundaki tek faktörlü yapıya uyduğunu göstermektedir, $\chi^2(295, N=295)=681.92$, $p<.001$, $\chi^2/df=2.31$, $RMSEA=.06$, $RMR=.10$). Karşılaştırmalı uyum indeksi olarak $GFI=.79$, düşük olsa da ki-kare indeksi ($2 \leq \chi^2/df \leq 3$), tahmin hatalarının ortalamasının karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, $RMSEA$; $.05 \leq RMSEA \leq .08$) ve hata kareleri ortalamasının karekökü (Root Mean Square Residual,

RMR; $05 \leq RMR \leq 10$) uyum indeksleri kabul edilebilir sınırlardadır (bkz. Browne ve Cudeck, 1993; Hu ve Bentler, 1999). Ölçek maddelerinin faktör yükleri .27 ile .64 arasındadır. Tüm maddeler $p < .001$ düzeyinde anlamlılık göstermiştir. Ölçeğin 1., 3. ve 22. maddesinin faktör yükleri .30'un altındadır. Buna ek olarak, 4. maddenin faktör yükünün anlamlı olmadığı görülmüştür, bu nedenle çıkarılmıştır. Hata kavramları arasındaki korelasyonlar ise .34 ile .39 arasındadır ve hepsi $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 1. Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği Maddelerinin Faktör Yükleri

Madde	Faktör Yüğü
Arkadaşlarını korumak için dövüşmenin bir sakıncası yoktur.	.34
İtip-kakmak ve tokatlamak bir çeşit şakalaşmadır.	.44
Eşyaya zarar vermek, birine dayak atmaya kıyasla çok kötü değildir.	.27
Kötü koşullarda yaşayan kişiler, sergiledikleri saldırgan davranışları nedeniyle suçlanamazlar.	.44
Kimseye zarar vermediğinden, küçük yalanlar söylemenin bir sakıncası yoktur	.48
Bazı kişiler hayvan gibi muamale görmeyi hakeder.	.62
Kişiler kavga ediyorsa bunun sebebi toplumdur.	.39
Ailenize hakaret eden birini dövmenin bir sakıncası yoktur.	.52
Pislik birilerine vurmak, onlara ders vermektir.	.58
Kuralları çiğnemeye teşvik eden bir kişi, etrafındakiler ona uyduğu için suçlanmamalıdır.	.49
Terbiye almamış kişiler, kötü davranışlarından dolayı suçlanmamalıdır.	.42
Kendileri ile dalga geçilen kişiler bunu umursamazlar çünkü bu kendileriyle ilgilenildiğini gösterir.	.47
Bir insanın eşyasının çalınmasının kabahati kendindedir.	.44
Grubunuzun haysiyeti çiğnendiğinde dövüşmenin bir sakıncası yoktur.	.55

Birine hakaret etmek, ona vurmaktan daha iyidir.	.52
Grup olarak zarar vermeye karar verilmişse, grup içinden birisini suçlamak âdil değildir.	.36
Küfreden biri suçlanamaz; çünkü herkes küfrediyor.	.54
Kötü biri, insan gibi davranılmayı haketmez.	.63
Başına kötü bir şey gelen kişiler, genelde bunu hak edecek şeyler yapmışlardır.	.55
Arkadaşlarınızı beladan uzak tutmak için yalan söylemenin bir sakıncası yoktur.	.44
Arada sırada hiddetlenmek kötü bir şey değildir.	.56
Bir grubun yol açtığı zararın sadece küçük bir kısmından sorumlu olan birisini suçlamak âdil değildir.	30
Arkadaş baskısından dolayı kötü davranan biri, bundan dolayı suçlanamaz.	.46
Gençler birbirlerine hakaret ettiklerinde incinmezler.	.56
Hiçbir şekilde zarar görmeyeceğini düşünen kişilere sert davranmak gerekir.	.64
Anne-babalar çocuklarına baskı yapıyorlarsa, çocuk kötü davrandığında kabahatli değildir.	.45

Ölçüt geçerliği

Ahlâkî uzaklaşmanın saldırgan davranışlarla ilişkili olduğu önceki araştırmalarla gösterilmiştir (örn., Bandura, 1991; Bandura vd., 1996; Caprara vd., 2013). Ölçeğin ölçüt geçerliğini karşılayıp karşılamadığını test etmek amacıyla çevrimiçi uygulamaya katılanlara (N=98) geçmişte saldırgan davranış sergileyip sergilemedikleri sorulmuştur. Saldırganlık ile ahlâkî uzaklaşma arasındaki ilişki .33 ($p < .001$) olarak bulunmuştur.

Ayırt edici geçerlik

Ölçeğin ayırt edici geçerliği sosyal beğenirlik ile ilişkisine bakılarak test edilmiştir. Kâğıt-kalem formunda 59 kişiye uygulandığında,

ölçeğin, sosyal beğenirlik ile arasında ilişkinin anlamlı olmadığı bulunmuştur ($r=.03$; $p>.88$).

Güvenirlik

Ölçeğin güvenilirliği iç tutarlık güvenilirliği test edilerek belirlenmiştir. Bunun için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin 26 madde için iç tutarlık katsayısı makul düzeydedir ($\alpha=.86$). Ölçeğin iki yarım güvenilirliği ise Guttman Split Half katsayısı hesaplanarak bulunmuştur. Buna göre iki yarım güvenilirliği .78'dir.

Tartışma

Genel olarak değerlendirildiğinde ahlâkî uzaklaşma eğilimini ölçen Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği'nin güvenilirlik ve geçerlik katsayılarının tatmin edici düzeyde olduğu gözlenmektedir. Türk örnekleminde uygulanan bu ölçeğin güvenilirlik katsayısı ve faktör yapısı Bandura ve arkadaşları (1996) tarafından yapılan çalışmada rapor edilen sonuçlarla tutarlılık göstermektedir. Bu araştırmanın en önemli katkısı, orijinalinde çocuk ve ergenler için geliştirilen ölçek maddelerinin genç yetişkinler için uyarlanmış olmasıdır.

Buna ek olarak orijinal ölçekte yer alan beş maddeye (11., 15., 18., 22., ve 27. maddeler) verilen cevaplar Türk üniversite örnekleminde normal olarak dağılmamış ve doğrulayıcı faktör analizi sonucunda 4. maddenin faktör yükünün anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu nedenle doğrulayıcı faktör analizi bu maddeler çıkarılarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, 1., 3. ve 22. maddelerin faktör yükleri ve madde toplam korelasyon değerlerinin düşük olduğu görülmüştür. Gelecek çalışmalarda bu maddelerin yeniden gözden geçirilmesi yerinde olacaktır.

Ölçeğin ölçüt geçerliği incelendiğinde, kullanılan saldırganlık ölçeğiyle ilişkisinin alanyazındaki bulgularla (Bandura, 1991, 1999; Caprara vd., 2013; Fontaine vd., 2014; Gini, 2006; Paciello vd., 2008) tutarlı olduğu gözlenmiştir. Bu durum, ölçeğin ölçüt geçerliği açısından yeterli olduğuna işaret etmektedir. Ahlâkî uzaklaşma ile saldırganlık arasında gözlenen pozitif yöndeki orta düzey ilişki .33 (Cohen, 1988) ölçeğin, saldırganlığı yordamak için gelecek araştırmalarda kullanılabilceğini göstermektedir. Bununla birlikte ölçeğin saldırganlıktan farklı bir yapısı olduğunun göz önünde tutulması uygulama açısından yararlı olacaktır. Ölçek ayrıca anne-baba arasında çatışmalar, çocuk yetiştirme tutumları, istismar ve çocuk suçluluğu gibi konularda yapılacak araştırmalara da ışık tutabilir (İçli, 1994; Kılıç ve Kılıç, 2016; Zoroğlu vd. 2001).

Ölçeğin ayırt edici geçerliği incelendiğinde, ölçeğin sosyal beğenirlikten etkilenmediği gözlenmiştir. Sosyal beğenirlik, bireylerin toplumsal olarak kabul gören normlarla uyumlu bir şekilde davranma isteğini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, bireylerin ahlâkî açıdan toplumda kabul görme ve ahlâkî normlarla uyumlu davranma isteğine sahip olacağı varsayılabilir. Ancak, ahlâkî uzaklaşma ve sosyal beğenirlik arasındaki ilişkinin anlamlı çıkmaması, Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeği'nin kendine özgü, farklı bir kavram olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, ölçeğin geçerlik ve güvenirlik açısından yeterli olduğu görülmektedir. Gelecekte ölçeğin, ahlâkla veya saldırganlıkla ilgili araştırmalarda kullanılması önerilmektedir. Özellikle, kadına

yönelik şiddetin altında yatan sosyal psikolojik süreçlerin anlaşılmasında ölçeğin kullanılmasının katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of moral thought and action. W. M. Kurtines ve J. L. Gewirtz, (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* içinde (45-103). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3, 193-209.
doi: 10.1207/s15327957pspr0303_3
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1-26.
doi:10.1146/annurev.psych.52.1.1
- Bandura, A. (2002). Selective moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Moral Education*, 31(2), 101-119.
doi:10.1080/0305724022014322
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. ve Pastorelli, C. (1996). Mechanism of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 364-374.
doi: 10.1037/0022-3514.71.2.364
- Bandura, A., Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C. ve Regalia, C. (2001). Sociocognitive self-regulatory mechanisms governing transgressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 125-135.
doi:10.1037/0022-3514.80.1.125
- Browne, M. W. ve Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing

model fit. K. A. Bollen, ve J. S. Long, (Eds.), *Testing structural equation models* içinde (136-162). Beverly Hills, CA: Sage.

Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2. baskı). NY: Routledge.

Caprara, G. V., Barbaranelli, C. ve Zimbardo, P. G. (1996). Understanding the complexity of human aggression: Affective, cognitive, and social dimensions of individual differences in propensity toward aggression. *European Journal of Personality*, 10(2), 133-155.

Caprara, G. V., Tisak, M. S., Alessandri, G., Fontaine, R. G., Fida, R. ve Paciello, M. (2014). The contribution of moral disengagement in mediating individual tendencies toward aggression and violence. *Developmental Psychology*, 50, 71-85.

Caprara, G. V., Alessandri G., Tisak, M. S., Paciello, M., Caprara, M. G., Gerbino, M. ve Fontaine, R.G. (2013). Individual differences in personality conducive to engagement in aggression and violence. *European Journal of Personality*, 27(3), 290-303.
doi: 10.1002/per.1855

Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2. baskı). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Coşkun, H., Durak, M. ve Elgin, V. M. (2008). *Sosyal beğenirlik ölçeği-17'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması*. Yayınlanmamış çalışma.

Detert, J. R., Treviño, L. K. ve Sweitzer, V. L. (2008) Moral disengagement in ethical decision making: A study of antecedents and outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 93(2), 374-391.
<http://dx.doi.org/10.1037/0021-9010.93.2.374>

Fontaine, R. G., Fida, R., Paciello, M., Tisak, M. S. ve Caprara, G. V. (2014). The mediating role of moral disengagement in the deve-

lopmental course from peer rejection in adolescence to crime in early adulthood. *Psychology, Crime & Law*, 20(1), 1-19.

doi: 10.1080/1068316X.2012.719622

Gini, G. (2006). Social cognition and moral cognition in bullying: What's wrong? *Aggressive Behavior*, 32, 528-539.

doi: 10.1002/ab.20153

Haidt, J. ve Kesebir, S. (2010). Morality. S. Fiske, D. Gilbert ve G. Lindzey, (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (5. baskı) içinde (797-832). Hoboken, NJ: Wiley.

Haidt, J., Koller, S. H. ve Dias, M. G. (1993). Affect, culture, and morality, or is it wrong to eat your dog? *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(4), 613-628.

Hambleton, R. K. ve Patsula, L. (1999). Increasing the validity of adapted tests: Myths to be avoided and guidelines for improving test adaptation practices 1, 2.

<http://www.testpublishers.org/journal.html>.

Hamlin, J. K. ve Wynn, K. (2011). Young infants prefer prosocial to antisocial others. *Cognitive Development*, 26(1), 30-39.

doi:10.1016/j.cogdev.2010.09.001

Hamlin, J. K., Wynn, K. ve Bloom, P. (2007). Social evaluation by preverbal infants. *Nature*, 450, 557-559.

doi:10.1038/nature06288

Hamlin, J. K., Wynn, K. ve Bloom, P. (2010). Three-month-olds show a negativity bias in their social evaluations. *Developmental Science*, 13(6), 923-929.

Hu, L. ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1-55.

- İçli, T. G. (1994). Aile içi şiddet: Ankara, İstanbul ve İzmir örneği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1-2).
- Kılıç, Ü. ve Kılıç, F. (2016). Kentsel güvenlik ve çocuk suçluluğu. A. Ç. Kavuncu, (Ed.), *Türk Ceza Hukukunda çocukların cinsel istismarı* içinde (273-286). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Janoff-Bulman, R., Sheikh, S. ve Hepp, S. (2009). Proscriptive versus prescriptive morality: Two faces of moral regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(3), 521-537.
- Özdamar, K. (2004). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Paciello, M., Fida, R., Tramontano, C., Lupinetti, C. ve Caprara, G. V. (2008). Stability and change of moral disengagement and its impact on aggression and violence in late adolescence. *Child Development*, 79(5), 1288-1309.
doi: 10.1111/j.1467-8624.2008.01189.x
- Pelton, J., Gound, M., Forehand, R. ve Brody, G. (2004). The moral disengagement scale: Extension with an American minority sample. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 26, 31-39.
- Sheikh, S. ve Janoff-Bulman, R. (2010a). Tracing the self-regulatory bases of moral emotions. *Emotion Review*, 2(4), 386-396.
doi: 10.1177/1754073910374660
- Sheikh, S. ve Janoff-Bulman, R. (2010b). The “shoulds” and “should nots” of moral emotions: A self-regulatory perspective on shame and guilt. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(2), 213-224.
doi: 10.1177/0146167209356788
- Sheikh, S. ve Janoff-Bulman, R. (2013). Paradoxical consequences of prohibitions. *Journal of Personality and Social Psychology*,

105(2), 301-315.

doi: 10.1037/a0032278

Stöber, J. (2001) The Social Desirability Scale-17(SDS-17): Convergent validity, discriminant validity, and relationship with age. *European Journal of Psychological Assessment*,17(3), 222-232.

Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Şar, V., Öztürk, M., Kora, M. E. ve Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-78.